

Karol BADLÍK

FONDY ÚSTREDNÉHO ARCHÍVU GEODÉZIE A KARTOGRAFIE

Badlík, Karol: Funds of Central Archives of Geodesy and Cartography. Kartografické listy, 1996, 4.

Abstract: Central Archives of Geodesy and Cartography provides, collecting, documentation, free access and use of geodetic, cartographic and cadastral documents in Slovak Republic, and their universal protection.

Keywords: Cadastral maps, maps on concretionary mapping, consolidating maps, scanning of map documents, using of archival maps.

1 Úvod

Do siete slovenských archívov pribudol v r. 1990 aj Ústredný archív geodézie a kartografie. Na základe predbežného súhlasu vtedajšieho Ministerstva vnútra a životného prostredia SSR (zo dňa 26. mája 1988) zriadil Slovenský úrad geodézie a kartografie rozhodnutím z 5. januára 1990 Ústredný archív geodézie a kartografie (ÚAGK). Ministerstvo vnútra a životného prostredia SR, vzhľadom na význam a zvláštnu povahu archívnych dokumentov, v apríli 1990 začlenilo ÚAGK medzi archívy osobitného významu.

ÚAGK je organickou súčasťou Geodetického a kartografického ústavu (GKÚ) Bratislava a metodicky je riadený aj Odborom archívnictva a spisovej služby Ministerstva vnútra SR.

Hlavnou úlohou ÚAGK je zhromažďovanie, ochrana, následné sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov z odboru geodézie, kartografie a katastra.

2 Fondy archívu

2.1 Katastrálne mapy

Väčšina fondov ÚAGK pochádza z bývalej Ústrednej dokumentácie (niekdajšieho Geodetického ústavu), ktorá zabezpečovala dokumentačnú činnosť v oblasti geodetických základov a mapovej tvorby v odvetví geodézie a kartografie. Ešte skorším predchodcom ÚAGK bol Archív máp katastrálnych, ktorý existoval pri Ministerstve financií v období prvej CSR.

ÚAGK má vo svojich fondoch v origináloch všetky mapové diela pozemkového katastra vytvorené na podklade katastrálnych predpisov bývalého Uhorska z územia Slovenska, t.j. mapy vytvorené v období asi od roku 1850, spolu so sprievodným písomným operátom, slúžiacim na evidenciu a vedenie pozemkového katastra.

Mapy boli vytvorené v troch zobrazovacích sústavách: bezprojekčnej, stereografickej a valcovej. Ich mierka je vo väčšine prípadov 1:2880. V archíve je okolo 30 000 máp tohto druhu, pričom popri origináloch sú k dispozícii spravidla aj ich kópie, alebo aktualizované výtlačky.

Mapy, napriek tomu, že vznikli pred viac ako sto rokmi, sú pomerne v dobrom stave a slúžia potrebám verejnosti. Zvlášť vyhľadávané sú najmä v poslednom období v súvislosti s reštitúciami a obnovou evidencie pôdy.

2.2 Mapové dielo konkrétného mapovania

V archíve sa nachádzajú aj mapové diela, ktoré boli vyhotovené bez rešpektovania platnosti katastrálnych predpisov.

Predovšetkým je to rozsiahle mapové dielo tzv. konkrétného mapovania, ktoré bolo vyhotovené v prvej polovici minulého storočia. Prvoradým poslaním tohto mapového diela bolo určenie výmer jednotlivých obcí, resp. katastrálnych území a rozdelenie obcí na časť intravilánu a extravilánu, s prípadným určením výmer jednotlivých druhov pozemkov (pre potreby evidencie pozemkov).

Hoci mapové dielo konkrétného mapovania pokrýva takmer celé územie Slovenska, jeho mierka nie je jednotná. Voľba mierky bola totiž závislá na veľkosti obce a ovplyvňovala ju aj požiadavka, aby územie obce bolo zobrazené na čo najmenšom počte mapových listov. Preto sa mierka konkrétnych máp pohybuje v intervale od 1:2880 do 1:18 720.

2.3 Mapy tretieho vojenského mapovania a komasačné mapy

Okrem spomenutých máp sa v ÚAGK nachádzajú aj niektoré mapové diela, ktoré nemajú priamu nadväznosť na katastrálne mapovanie. Väčšina týchto mapových diel je dokumentovaná len v podobe výtlačkov a nepokrýva sa nimi celé územie Slovenska. Ide predovšetkým o jednotlivé listy máp 1:25 000 z tretieho vojenského mapovania (1869-1887), ako aj o odvodené mapy v mierke 1:75 000 (tzv. špeciálka), resp. 1:200 000 (tzv. generálna mapa).

Ďalšie archívne dokumenty pozostávajú z prehľadných máp bývalého Uhorska. Takými sú napr. mapy jednotlivých žúp, daňových okresov ap. Ich obsah je veľmi jednoduchý.

Samostatnú skupinu tvoria tzv. komasačné mapy, vyhotovené zväčša v druhej polovici minulého storočia v súvislosti s úpravami pozemkov.

2.4 Najstaršia topografická mapa v ÚAGK

Najstarším a azda aj najzaujímavejším mapovým dielom v ÚAGK je mapa obce Lisková (Mappa Topographica Terreni Possessionis Liszkova...), vyhotovená v r. 1792 geometrom Liptovskej stolice Františkom Čekancom. Mierka mapy je 1:3600.

Toto mapové dielo je zaujímavé podrobným obsahom - neobvykle dokonalým kartografickým vzhladom na dobu jeho vzniku. Popri polohopise, v ktorom sú jednotlivé pozemky rozdelené nielen podľa druhov, ale aj podľa vlastníckych vzťahov, mapa obsahuje aj výškopis, ktorý je vyhotovený šrafovaním a doplnený kresbou skál (masív Choča).

2.5 Archív povinných výtlačkov

Okrem máp, ktoré vznikli v dávnejšom období, v ÚAGK sa archívujú aj v súčasnosti vydávané mapy, ktoré sa do archívu dostávajú od vydavateľov kartografických diel ako povinné výtlačky. Ide predovšetkým o štátne mapové diela, vydávané rezortom geodézie a kartografie na Slovensku: sú to mapy veľkých mierok (1:1000 až 1:5000), mapy stredných mierok (1:10 000 až 1:200 000) a mapy malých mierok 1:250 000 a menej) z územia Slovenska.

Tieto mapy reprezentujú vyše polovice mapového fondu archívu, pričom ich počet neustále narastá.

Do fondov archívu patria aj rôzne atlasy (staršie i novšie), glóbusy, ako aj zbierka technických predpisov.

2.6 Zvláštne zložky archívu

Osobitnou zložkou archívu je zbierka staršej meracej a výpočtovej techniky, ako aj rôznych pomôcok, ktoré dokumentujú spôsoby tvorby máp v dávnejšej i nedávnej minulosti.

Z dôvodov ochrany, resp. zabezpečenia je značná časť fondov ÚAGK mikrofilmovaná. Zabezpečovacia mikrofilmová dokumentácia obsahuje vyše 10 000 zvitkových mikrofilmov, ktoré sú uložené v detašovanom pracovisku archívu v Zohore.

2.7 Skenované mapové dokumenty

V r. 1993 sa v súčinnosti s pracoviskom automatizovaného spracovania informácií GKÚ začalo s novým spôsobom spracovania archívnych dokumentov, najmä máp - skenovaním. Obsah máp sa pomocou skenera nasníma na počítačové pamäťové médiá a následné využívanie tejto formy dokumentov už sprostredkuje počítač.

Takto sa umožňuje nielen nový spôsob využívania, ale sa zabezpečuje aj nový spôsob ochrany archívnych dokumentov. Pri rozsiahlejšom nasadení tejto technológie postupne vznikne aj nová forma pracovného a zabezpečovacieho archívu - na disketách.

2.8 Využívanie archívu

Archívne mapové fondy ÚAGK využívajú bádatelia z rôznych vedných odborov.

Častými návštevníkmi archívu sú aj heraldici, ktorí tu objavili bohaté žriedlo podkladov pre svoje skúmania v oblasti symboliky miest a obcí z celého Slovenska.

Predmetom záujmu sú najmä odtlačky obecných pečatí z polovice minulého storočia takmer zo všetkých katastrálnych území Slovenska. Tieto pečate spolu s podpismi predstavstva obcí sú na sprievodnom písomnom operáte vtedajšieho katastrálneho mapovania. Potvrdzujú správnosť priebehu hraníc obce vzhľadom na susediace obce, resp. katastrálne územia.

Rozsiahlu archívnu dokumentáciu využili a naďalej využívajú zložky GKÚ vykonávajúce zameriavanie a údržbu štátnych hraníc.

Názvoslovnú (popisovú) časť máp prichádzajú skúmať odborníci z Jazykovedného ústavu SAV.

Nezriedka navštevujú ÚAGK aj pamiatkári, ochranári, súdni znalci, ale v ostatnom čase to boli predovšetkým občania a organizácie v súvislosti s vybavovaním reštitučných záležitostí.

Všetky fondy archívu sú k dispozícii záujemcom na nahliadnutie, ale možno si za úplatu objednať aj vyhotovenie kópií rôznych dokumentov.

3 Záver

Koncom r. 1995 uzavrel ÚAGK depozitnú zmluvu so Slovenským národným archívom (SNA) o odovzdaní, resp. dlhodobom zapožičaní fondu máp Štátneho mapového diela do mapovej zbierky SNA. Ide o mapy, z ktorých je v ÚAGK viac výtlačkov. Realizáciou tejto dohody sa umožní záujemcom študovať tieto mapy na dvoch rôznych miestach a zároveň dochádza k zabezpečeniu fondu pre prípad zničenia alebo poškodenia na jednom z týchto miest.

S u m m a r y

Funds of Central Archives of Geodesy and Cartography

Central Archives of Geodesy and Cartography (CAGC) provides, collecting, documentation, free access and use of geodetic, cartographic and cadastral documents in Slovak Republic, and their universal protection.

In CAGC there are stored in originals all map works of land-estate cadastre, created on cadastral regulations base of former Hungaria from Slovak area (i.e. maps approximately since 1850), together with accompanying written documents. There is also extensive map work on concretion mapping, created in first half of 19th century. In archives funds there are some map works derived and created according to military mapping. Separate group of map funds are consolidating maps, created mainly in the second half of 19th century. Cartographic works published in present time forms considerable part of archives funds and are supplied as obligatory prints.

Lektoroval:
Ing. Daniel LENKO,
Bratislava